

УДК 929Бор : 2-726.1] : [37.013 : 174.7] : 2-756(477-25)] (045)
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.3.355>

Владислав Яшин*

ПОГЛЯДИ АРХІЄПІСКОПА ВАСИЛЯ (БОГДАШЕВСЬКОГО) НА КУЛЬТУРУ ПИСЬМА ТА АКАДЕМІЧНУ ДОБРОЧЕСНІСТЬ У КИЇВСЬКІЙ ДУХОВНІЙ АКАДЕМІЇ: ДОСВІД І ПРАКТИКА

Анотація: У статті здійснено аналіз позиції професора Київської духовної академії архієпископа Василя (Богдашевського) щодо особливостей культури письма та принципів дотримання студентами академічної доброчесності. Дослідження базується на основі матеріалів його відгуків на рецензовані ним кваліфікаційні роботи, подані на здобуття наукових ступенів кандидата та магістра богослов'я. Зазначені відгуки поміщені в академічному часописі Київської духовної академії «Труди КДА». На прикладі аналізу відгуків архієпископа Василя (Богдашевського) простежується той факт, що така чітка політика Академії стимулювала розвиток культури академічного письма серед студентів, сприяла підвищенню рівня їхніх дослідницьких навичок і забезпечувала формування етичних стандартів академічної доброчесності.

Ключові слова: Київська духовна академія, архієпископ Василь (Богдашевський), богослов'я, наукові дослідження, культура письма, академічна доброчесність, плагіат

Постановка проблеми. В освітньому процесі Київської духовної академії передбачалося не лише виховання студентів ревнителями основоположних принципів християнської моралі та знавцями богословських наук, а й розвиток у здобувачів наукових ступенів кандидата й магістра богослов'я умінь і навичок здійснювати наукові дослідження з актуальної тематики із застосуванням різних методів наукового пізнання, що сприяло повноцінному, аргументованому та якісному розкриттю досліджуваних питань. Професорсько-викладацька корпорація Академії наполягала на дотриманні студентами та кандидатами богослов'я правил академічної доброчесності при написанні творів для здобуття наукових ступенів кандидата або магістра богослов'я відповідно, що значною мірою сприяло формуванню етичних принципів культури академічного письма. Значну роль в історії Київської духовної академії відіграв архієпископ Канівський Василь (Богдашевський), відгуки якого на твори здобувачів вказаних вище наукових ступенів вирізнялися скрупульозністю та демонстрували вимогливість до якості поданих робіт. Аналіз його рецензій підтверджує вказану вище тезу про те, що стосовно зазначеного питання в Академії ставилися з належною відповідальністю, дотримуючись високих академічних стандартів.

* Яшин Владислав Олегович – аспірант кафедри історії України Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Умань, Черкаська область, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5999-2154>; e-mail: mega_ukrainian333@ukr.net

Актуальність цієї наукової розвідки полягає у тому, що позиція архієпископа Василя (Богдашевського) щодо культури письма у Київській духовній академії та його ставлення до якості виконання творів на різну церковно-історичну або богословську тематику окремими студентами та кандидатами богослов'я перебувала поза системним аналізом дослідників. Вивчення його спадщини дозволить також з'ясувати деталі організації навчально-виховного процесу в Київській духовній академії на поч. 20 ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Погляди архієпископа Василя стосовно культури письма й академічної доброчесності комплексно наразі не досліджено. Попередньо варто зауважити, що вивченню особливостей і специфіці культури письма у Київській духовній академії слід завдячувати матеріалам наукової праці С. Головащенко¹. Досліджувані ним аспекти праці мають якісний, проте більш загальний характер, оскільки більше стосуються відгуків різних членів професорсько-викладацької корпорації Київської духовної академії у контексті вивчення питання освоєння Біблії в духовно-академічному навчанні, задля висвітлення загальної тенденції, яка спостерігалася в Академії щодо цього питання. Слід зазначити, що у дослідженні С. Головащенко певні аспекти присвячені архієпископу Василю (Богдашевському) та його відгукам на подані твори, які потребують більш глибокого вивчення. Окремі аспекти досліджуваної проблематики висвітлено також у працях Л. Пастушенко² та Н. Шип³.

Метою статті є комплексне висвітлення погляду архієпископа Василя (Богдашевського) щодо культури письма та академічної доброчесності на основі аналізу та дослідження його відгуків на твори здобувачів наукових ступенів кандидата та магістра богослов'я, які містяться в академічному часописі Київської духовної академії «Труди КДА».

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення *наступних завдань*: аналіз відгуків архієпископа Василя на твори здобувачів наукових ступенів кандидата та магістра богослов'я у Київській духовній академії; визначення критеріїв культури письма та академічної доброчесності, яких він дотримувався при рецензуванні поданих робіт; з'ясування випадків визнання ним наукового твору незадовільним, що унеможливлювало присудження такій особі відповідного наукового ступеня без повторного ґрунтовного доопрацювання нею твору.

Виклад основного матеріалу. Архієпископ Василь (Богдашевський) був поціновувачем якісних академічних наукових праць. Він мав власний особливий скрупульозний підхід до рецензування творів, де головними здобутками в них він вважав наявність творчого підходу до написання, вміння користуватися науковими прийомами, вибудовувати самостійні концепції та чітко слідувати викладу матеріалу відповідно до поставлених завдань. Насамперед це повинно було відбуватися в площині самостійного наукового осмислення та синтезування, що є характерною ознакою унікальності написання твору, де не порушувалися б відповідні стандарти щодо дотримання норм академічної

¹ Головащенко С.І. Дослідження та викладання Біблії в Київській духовній академії XIX – початку XX ст.: монографія. Київ: Видавничий відділ Української Православної Церкви, 2012. 356 с.

² Пастушенко Л.А. Архієпископ Канівський Василій (Дмитро Іванович Богдашевський): матеріали до життєпису. *Труди КДА*, 2011. № 15. С. 156-166.

³ Шип Н.А. Київська духовна академія в культурно-освітньому просторі України (1819-1919): монографія. Київ: Фенікс, 2010. 436 с.

доброчесності. З огляду на актуальність окресленої проблематики, доцільно детальніше розглянути опубліковані у «Трудах КДА» відгуки архієпископа Василя, які охоплюють певний часовий проміжок. Ці відгуки є базовими матеріалами, що дають змогу зрозуміти його підходи до оцінювання творів та їх перевірки на предмет наявності порушень принципів академічної доброчесності.

Перший із розглянутих його відгуків стосується твору студента Київської духовної академії Володимира Зерчанинова на тему: «Обозрение русской литературы по изучению Евангелий за последнее десятилетие»⁴. Відзначаючи сильні сторони роботи, архієрей підкреслив, що перше завдання, що полягало в огляді літератури з вивчення Євангелій виконано старанно. Друге завдання, яке полягало у викладі змісту творів, що підлягали огляду, на його думку, виконане нерівномірно, оскільки на одних дослідженнях і статтях автор зупиняється детально, а деякі просто перераховує, вказуючи лише головну думку твору. Третє завдання, а саме критична оцінка розглянутих творів, фактично залишилося невиконаним. Архієпископ Василь підкреслив, що автору твору доводилося спиратися на авторитетну думку інших дослідників або обмежуватися суб'єктивними факторами, такими як загальне враження, сформоване в результаті ознайомлення з тим чи іншим твором. Він позитивно охарактеризував наявність хороших критичних зауважень автора, які полягали у співставленні однорідних статей або ознайомленні з попередніми дослідженнями з цього питання. Зважаючи на це, архієпископ Василь зазначив, що автор «володіє пером і пише спритно»⁵.

Разом із позитивною оцінкою архієпископ звернув увагу на іноді занадто самовпевнений тон автора і його велику симпатію до всіляких богословських новинок, які, на переконання архієрея, часто не мали ніякої наукової цінності. Він підкреслив, що студент Зерчанинов висловив власне абсолютно справедливе судження щодо нових думок і поглядів, які виникали у науковому середовищі, зазначивши наступне: «Перші рухи нової думки, як і всі перші кроки, хиткі й іноді навіть невірні. Критичне ставлення і розумна допомога істотно необхідні тут, хоча і відкидаються іноді з юним запалом нового, що не може виносити ніякої перепони»⁶.

У завершенні відгуку архієпископ підвів до висновку, що автор завдання виконав на задовільному рівні. Аргументами цього можуть слугувати позитивні зауваження архієпископа щодо того, що студент Зерчанинов не розгубився у значному обсязі опрацьованого матеріалу, а згрупував його чітко й логічно, правильно виокрепивши основні ідеї кожної праці та вірно відзначивши ключові аспекти змісту, точно відобразив їх «дух і характер», а також майстерно розмежував суттєве від несуттєвого⁷. Враховуючи сказане вище, архієпископ зауважив, що автор заслуговує ступеня кандидата богослов'я⁸.

На відміну від попередньої роботи, яка була присвячена огляду російської літератури по вивченню Євангелій за останнє десятиліття, в наступній праці авторства студента Павла

⁴ Богдашевский Д. О сочинении студента Владимира Зерчанинова на тему: «Обозрение русской литературы по изучению Евангелий за последнее десятилетие». *Труды КДА*. 1905. № 9. Приложение. Извлечение из протоколов Совета КДА. 16. а). С. 341-343.

⁵ Богдашевский Д. О сочинении студента Владимира Зерчанинова... С. 342.

⁶ Ibid. С. 343.

⁷ Ibid. С. 342.

⁸ Ibid. С. 343.

Коробейнікова, поданий на здобуття ступеня кандидата богослов'я, розглядається інша тема: «Древнейшие апокрифические Евангелия и их значение»⁹. Відгук архієпископа Василя (Богдашевського) стосується аналізу питання вивчення автором історії апокрифічних Євангелій. У своєму дослідженні автор розглянув у першій і другій частинах відповідно два Євангелія: «Первоевангелие Иакова» та «Евангелие детства», написане арабською мовою.

Аналізуючи працю, архієпископ наголосив на специфіці мови, яку автор використав при написанні екскурсу твору, де вказав визначення богословської дефініції «апокрифічний», особливості апокрифічних Євангелій, найважливіші їх видання. На думку рецензента, екскурс написаний якісно, але містить деякі нечіткі формулювання¹⁰. Архієпископ відзначив, що автор у своїй праці детально розглянув «Первоевангелие Иакова» в межах п'яти невеликих розділів. У них розглядаються надписання Першогоєвангелія, його поширення на Сході та Заході, древність, видання і переклади. Студентом Коробейніковим проаналізовано зміст Першогоєвангелія, де він доводив його апокрифічний характер. Ним було розглянуто питання авторства, де зроблено висновок, що Першогоєвангеліє було написане іудео-християнином. Він також вивчив місце і час створення документа. На основі невизначеності згадок про іудейське богослужіння автор припустив, що його текст було написано не в Палестині, а, ймовірно, в Александрії, а перші згадки церковних письменників щодо цього Першогоєвангелія дозволяють припустити, що текст виник у середині II ст.¹¹. Серед позитивних моментів архієпископ виокремив те, що автор надав пояснення значення цього апокрифа, який, за його висновками, виконував функцію своєрідного коментаря до окремих місць канонічних Євангелій і містив іноді цінні історичні відомості, підтверджені церковно-богослужбовим переданням Православної Церкви¹². Характеризуючи написання студентом другої частини твору, архієпископ Василь (Богдашевський) вказав на доволі обмежений обсяг викладеного матеріалу, оскільки ця частина складалася з декількох сторінок, де були вказані короткі відомості про автора «Евангелия детства», його загальний характер і поширення. До сильних сторін написання другої частини архієпископ відніс точність перекладу цього Євангелія російською мовою за винятком окремих недоліків¹³.

Критичні зауваження архієпископа стосувалися того, що автор не в повному обсязі виклав матеріал свого дослідження. Натомість, студент Коробейніков, за словами рецензента, зайнявшись перекладом цього Євангелія російською мовою і витративши на це значну кількість часу, випустив з поля зору важливі і суттєві аспекти, які потребували більш ґрунтовного висвітлення¹⁴. Архієпископ узагальнив свої думки словами, що студент Коробейніков показав в творі велику працелюбність, вміння писати зрозуміло і чітко, вміло справлятися з іноземними посібниками і дуже обережно робити наукові висновки. У

⁹ Богдашевский Д. О сочинении студента Павла Коробейникова на тему: «Древнейшие апокрифические Евангелия и их значение». *Труды КДА*. 1905. № 9. Приложение. Извлечение из протоколов Совета КДА. 16. 6). С. 358-359.

¹⁰ Ibid. С. 358.

¹¹ Богдашевский Д. О сочинении студента Павла Коробейникова... С. 358.

¹² Ibid. С. 359.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

результаті, архієрей визнав кандидатську дисертацію студента Павла Коробейнікова задовільною для присудження йому відповідного ступеня¹⁵.

Вартий уваги відгук архієпископа Василя (Богдашевського) на твір студента Олексія Поповича на тему: «Новозаветное учение об ангелах»¹⁶. Ця праця присвячена важливому аспекту новозавітної теології – вченню про ангелів. У своїй рецензії архієпископ Василь (Богдашевський) зазначив, що твір студента, окрім вступу, в якому розглянутий тісний зв'язок ангелології із сотеріологією¹⁷ та подані найважливіші посібники з цієї теми, складається з трьох глав. У першій главі розглянуті основні аспекти про ангелів, а саме: їхнє створення Богом, промисел Божий щодо ангелів, поділ ангельського світу, природа та властивості ангелів, кількість ангелів, небесна ієрархія, індивідуальні імена ангелів і царство злих ангелів. У другій главі досліджується діяльність ангелів, спочатку добрих, зокрема їх роль у даруванні синайського законодавства, в служінні Ісусу Христу та покровительстві земній Церкві, а потім аналізується діяльність злих ангелів. Третя глава присвячена розгляду діяльності ангелів перед завершенням буття світу, суду над дияволом і його ангелами¹⁸.

У творі студента Поповича архієпископ Василь (Богдашевський) позитивно охарактеризував висвітлений в достатній мірі предмет дослідження, не дивлячись на те, що студент розкрив його у стислій формі, що надало роботі конспективного характеру. Він звернув увагу на той факт, що цілком ймовірно, що автор не мав змоги скористатися всіма посібниками, зазначеними ним у вступі до роботи. Крім того, у своїх зауваженнях архієпископ надав рекомендації щодо необхідності суворої наукової екзегези. На його думку, спроби її здійснення присутні, проте спостерігаються там, де в автора переважає здебільшого догматичний характер викладу¹⁹.

Відзначаючи сильні сторони дослідження, архієпископ зазначив, що особливої уваги заслуговують незвична ясність, чіткість, суворі логічність, вдало зроблене підсумування місць зі Святого Письма, що стосуються цього питання, а також точне збереження православної точки зору в усіх аспектах дослідження²⁰. Архієрей зауважив, що з огляду на ці якості, робота студента Поповича могла б бути опублікована в студентському збірнику. На його глибоке переконання, цей догматичний, а в окремих випадках догматико-критичний трактат, безсумнівно, був би корисним для бібліотеки Академії, у якій спостерігався дефіцит подібних досліджень. Вказані вище позитивні зауваження свідчать про намір архієпископа підтримати присудження студенту Поповичу наукового ступеня кандидата богослов'я²¹.

Наступний відгук присвячений праці студента Віталія Травіна на тему: «Обозрение русской литературы по учению посланий святого Апостола Павла за последнее

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Богдашевский Д. [О сочинении студента Алексея Поповича на тему: «Новозаветное учение об ангелах»]. *Труды КДА*. 1905. № 10. Приложение. Извлечение из протоколов Совета КДА. 29. 6). С. 405–406.

¹⁷ Богословська дисципліна, що розкриває православне вчення про порятунок і є частиною догматичного богослов'я.

¹⁸ Богдашевский Д. [О сочинении студента Алексея Поповича... С. 405.

¹⁹ Ibid. С. 406.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

десятилетие»²². Аналізуючи працю, архієпископ звернув увагу на той факт, що у творі студента Травіна виокремлюються два аспекти: бібліографічний та критичний. Бібліографічний аспект характеризується точністю й ґрунтовністю. В ньому охоплено майже всі основні й суттєві джерела, включно зі статтями, опублікованими в окремих випусках журналу «Епархиальные Ведомости». Щодо критичного аспекту, то в цілому він є досить обмеженим, що усвідомив і сам автор²³.

У своєму відгуку архієпископ Василь (Богдашевський) зазначив, що твір побудований за простим і логічним планом. У першій главі представлені дослідження та статті, присвячені загальному вивченню богослов'я апостола Павла. У другій главі увага автора зосереджена на аналізі праць, що стосуються дослідження окремих його послань. У третій главі розглянуті екзегетичні роботи, як давні, так і сучасні, які стосуються кількох послань апостола Павла. На думку архієпископа, критичні зауваження є особливо необхідними в тих випадках, коли автор стикається з двома абсолютно протилежними поглядами. Утім, він зазначив, що при аналізі твору іноді створювалося враження, ніби обидві позиції, які взаємно виключають одна одну, сприймаються одночасно як прийнятні²⁴.

Вказуючи на недоліки, архієпископ зауважив, що автор продемонстрував надмірну об'єктивність. Він рідко висловлював власні судження щодо досліджень, які аналізував, і переважно, спирався на відгуки інших дослідників. Архієрей зазначив, що зміст досліджень і статей у творі подано нерівномірно: подекуди виклад стислий, а подекуди – більш розгорнутий. Характерні аспекти деяких статей автор залишив поза увагою, а загальний виклад позбавлений виразності. Архієпископ у підсумку підкреслив, що виконана праця загалом відповідає вимогам, встановленим для здобуття наукового ступеня кандидата богослов'я²⁵.

Важливим для дослідження є відгук на твір студента Сергія Алфавітова на тему: «Страдания и смерть Иисуса Христа по песнопениям страстной седмицы»²⁶. Він викликав особливу зацікавленість, оскільки на відміну від попередніх робіт, які в цілому відповідали встановленим вимогам, праця студента Сергія Алфавітова викликала у рецензента значно більше критичних зауважень і була оцінена незадовільно. Серед проаналізованих у цій науковій розвідці рецензій на твори цей відгук єдиний, що призвів до такого результату. Зазвичай, якщо студенту з різних причин не присуджували ступінь кандидата богослов'я, він випускався з Академії зі званням «дійсного студента». Слід детальніше проаналізувати відгук і з'ясувати, у чому полягали серйозні недоліки роботи, що спричинили негативну оцінку.

На початку відгуку продемонстровано, що представлене дослідження студента Алфавітова було оцінене досить критично. Архієпископ передусім послався на першого

²² Богдашевский Д. [О сочинении студента Виталия Травина на тему: «Обозрение русской литературы по учению посланий святого Апостола Павла за последнее десятилетие»]. *Труды КДА*. 1905. № 10. Приложение. Извлечение из протоколов Совета КДА. 42. б). С. 455–456.

²³ Ibid. С. 455.

²⁴ Ibid. С. 456.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Богдашевский Д. О сочинении студента Сергея Алфавитова на тему: «Страдания и смерть Иисуса Христа по песнопениям страстной седмицы». *Труды КДА*. 1906. № 10. Приложение. Извлечение из протоколов Совета КДА. 1. а). С. 381–383.

рецензента роботи – професора Київської духовної академії О.А. Дмитрієвського, який справедливо зауважив факт значного текстуального запозичення матеріалу з двох російських статей, вказавши, що автор твору переробив їх на власний розсуд, змінюючи або переставляючи окремі фрагменти. Принагідно варто зауважити, що перша частина роботи була присвячена дослідженню значення церковно-богослужбових піснеспівів у догматичному контексті.

Аналізуючи працю, архієпископ зауважив, що друга частина роботи виконана більш самостійно. Автор залучив догматичний матеріал, доступний у російськомовних джерелах, зокрема щодо теми викуплення Христом людства. У творі він описав догматичні роздуми про причини страждань і смерті Христа, природу Його страждань і підтвердив ці роздуми буквально цитатами з церковних піснеспівів Страсної седмиці, які містили виклад догматичного вчення про страждання і смерть Спасителя. Однак архієпископ, вказуючи на недоліки, зазначив, що автор не здійснив власного догматичного аналізу церковних піснеспівів. Натомість їхній зміст формально вмістився у звичну схему, запозичену з догматики митрополита Макарія (Булгакова), без глибшого богословського переосмислення²⁷. Архієрей відніс до недоліків те, що не завжди досягалася гармонія між догматичним трактуванням і цитатами з піснеспівів Пісної Тріоди, якими автор намагався підтвердити власні міркування. Окрім цього, у наведених ним цитатах з церковних піснеспівів Страсної седмиці також не містилося чіткого підтвердження вказаних ним догматичних думок. Вирішення цієї проблеми, на думку рецензента, могло б полягати у проведенні аналізу церковних піснеспівів, що часто мав би екзегетичний характер, де автор зіштовхнувся б зі складними місцями тексту, що, в свою чергу, дозволило б йому зробити відповідні догматичні висновки. Саме такий підхід, на думку архієрея, був би найбільш корисним для розгляду цього питання²⁸.

Архієпископ Василь (Богдашевський) позитивно відзначив переклад цитат з церковних піснеспівів Страсної седмиці російською мовою, зроблений автором, який виправив низку неточностей та неясностей слов'янського тексту, порівнявши його з грецьким оригіналом. Ця кропітка праця, на думку архієпископа, заслуговувала на схвалення. Однак він зауважив, що сам переклад не завжди передавав величність і піднесеність церковних піснеспівів²⁹. Він узагальнив свої думки словами, що свою тему автор зрозумів надто односторонньо, що, можливо, було спричинено впливом статті, опублікованої у науково-богословському журналі «Христианское Чтение» за 1851 р., де зазначалося про значення церковно-богослужбових піснеспівів у догматичному відношенні, якою він скористався без належної академічної обережності. Архієпископ зауважив, що автору не слід було ігнорувати історичний аспект, присутній у піснеспівах Страсної седмиці. У завершенні відгуку він підвів до висновку, що було б набагато цікавіше, якби на основі цих піснеспівів автор розкрив події Таємної Вечері, висвітлив образ Іуди-зрадника, суд над Ісусом Христом чи сходження Господа в пекло. Крім того, він зауважив, що автор розтлумачив поняття «викуплення» доволі однобічно, виключно з юридичної

²⁷ Ibid. С. 381.

²⁸ Ibid. С. 382.

²⁹ Ibidem.

точки зору³⁰. На основі наведених зауважень архієпископ Василь (Богдашевський) визнав роботу студента Алфавітова незадовільною. Одностороннє трактування теми, ігнорування історичного аспекту церковно-богослужбових піснеспівів, недостатня академічна доброчесність у використанні джерел, а також вузьке юридичне розуміння поняття «викуплення» людства стали основними причинами негативної оцінки³¹.

На протипагу роботі студента Алфавітова, яка отримала досить критичну оцінку, наступний твір, рецензований архієпископом, значно відрізняється як за тематикою, так і за підходом до дослідження. Йдеться про працю студента-іноземця Київської духовної академії Миколи Пахіопуло на тему: «Евстратий, митрополит Никейский, и его полемические сочинения»³². Він зазначив, що однією із сильних сторін твору було проведення студентом Пахіопуло аналізу на основі оригінальних текстів, з якими йому було легко ознайомитися³³. Відзначаючи сильні сторони роботи, архієпископ підкреслив, що в аналізі автор використав хороші наукові прийоми. Зокрема, студент Пахіопуло не лише викладав зміст полемічних творів митрополита Євстратія, а й намагався з'ясувати ставлення його полеміки до попередніх праць і дати їй необхідне історичне висвітлення.

Критичні зауваження архієрея стосувалися наявних у перекладі полемічних творів святителя Євстратія про Filioque досить частих незрозумілих і неточних моментів. Вказуючи на ці недоліки, архієпископ зауважив, що цитування, яке використовував автор, створювало враження неповноти та неточності³⁴. Одним із недоліків, на який звернув увагу рецензент, було часте ігнорування автором правил вживання розділових знаків. У завершенні відгуку архієрей зробив висновок, що в творі достатньо вичерпно подано матеріал, автор вірно визначив характерні риси святителя Євстратія та його праць і скрізь у тексті виявляв до митрополита глибоку повагу. У висновку архієпископ наголосив, що представлена робота повною мірою відповідає критеріям, встановленим для здобуття студентом ступеня кандидата богослов'я³⁵.

Вартим особливої уваги є відгук архієпископа Василя (Богдашевського) на твір студента КДА Олександра Петрова на тему: «Христианство и оптимизм в учении о цели и смысле жизни»³⁶. Його праця була визнана архієреєм науково значущою. З огляду на виняткову академічну оцінку праці студента Олександра Петрова, доцільно детальніше розглянути відгук архієпископа Василя на цей твір. Його аналіз дозволить глибше зрозуміти як наукові досягнення автора, так і окремі аспекти, які викликали зацікавлення рецензента. Аналізуючи працю, архієпископ Василь відзначив її виконання на високому академічному

³⁰ Ibid. С. 383.

³¹ Ibidem.

³² Богдашевский Д. [О сочинении студента Николая Пахиопуло на тему: «Евстратий, митрополит Никейский, и его полемические сочинения»]. *Труды КДА*. 1906. № 11. Приложение. Извлечение из протоколов Совета КДА. 16. 6). С. 435-436.

³³ Микола Пахіопуло був греком за національністю, тому мав можливість читати праці рідною для нього грецькою мовою.

³⁴ Богдашевский Д. [О сочинении студента Николая Пахиопуло... С. 435.

³⁵ Ibid. С. 436.

³⁶ Богдашевский Д. О сочинении студента Александра Петрова на тему: [«Христианство и оптимизм в учении о цели и смысле жизни»]. *Труды КДА*. 1906. № 11. Приложение. Извлечение из протоколов Совета КДА. 17. 6). С. 438-440.

рівні. Серед сильних сторін роботи він підкреслив вміння автора вдало викладати та критично аналізувати моральні та соціальні теорії, пов'язані з досліджуваною темою, доповнюючи виклад дослідження у заключній частині християнським тлумаченням питань цілі та сенсу життя. Архієрей також зазначив, що виклад матеріалу є ясным, чітким і послідовним, що свідчить про ретельність і структурованість роботи³⁷.

Одним із недоліків, на яких архієпископ Василь спеціально акцентував увагу, було надмірне використання автором буквальних цитат із творів тогочасних моралістів і соціологів, які він аналізував. На його думку, доцільніше було б, якби автор виклав їхні погляди у більш самостійному та узагальненому вигляді³⁸. Продовжуючи розгляд недоліків, архієпископ також звернув увагу на деяку загальність критики морального вчення Гаральда Гефдінга. Крім того, він зазначив, що розбір соціальної теорії Герберта Спенсера має фрагментарний характер, а важливий аспект вчення Спенсера про взаємозв'язок егоїзму і альтруїзму залишився поза увагою, що виглядає дивно в контексті загального підходу автора до теми. Водночас архієрей відзначив, що автору вдалося значно розширити невелику, на перший погляд, тему до обсягу 410 сторінок якісного тексту, у якому він не лише детально висвітлив основні аспекти досліджуваної проблематики, а й ґрунтовно проаналізував майже всі ключові положення систем того чи іншого філософа або соціолога-економіста³⁹. На думку архієрея, використання такого наукового прийому не можна заперечувати⁴⁰, проте автору, на його переконання, доцільніше було б виконувати твір на тему: «Христианство и современные моральные и социально-экономические системы в учении о цели и смысле жизни». Ймовірно, що назва такої теми більш широко розкривала б напрямки здійснення викладу матеріалу твору автором. Він звернув увагу на певні неточності в богословській мові автора, навівши приклад, що життя Христа не називають «багатостраждальним», а подвиг Христа не є подвигом «мучеництва», а подвигом «самоприниження». В завершенні відгуку архієпископ Василь підвів до висновку, що студент Олександр Петров може бути охарактеризований як працелюбна людина, а його твір можна оцінити як якісну роботу, адже прочитати його – це, за словами архієрея, те саме, що прочитати хорошу книгу⁴¹.

Слід розглянути відгук на твір студента Олександра Попова на тему: «Сравнительное значение личного совершенствования человека и внешних условий его деятельности в устроении Царства Божьего на земле: опыт оценки, с христианской точки зрения литературного спора между Гоголем и Белинским, Достоевским и Градовским по данному вопросу»⁴². На основі аналізу зазначеного відгуку можна стверджувати, що в ньому чітко простежуються численні критичні зауваження з боку архієпископа Василя, які суттєво

³⁷ Ibid. С. 438.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibid. С. 439.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibid. С. 440.

⁴² Богдасьевский Д. О сочинении студента Александра Попова на тему: [«Сравнительное значение личного совершенствования человека и внешних условий его деятельности в устроении Царства Божьего на земле: опыт оценки, с христианской точки зрения литературного спора между Гоголем и Белинским, Достоевским и Градовским по данному вопросу»]. *Труды КДА*. 1906. № 11. Приложение. Извлечение из протоколов Совета КДА. 20. 6). С. 448-452.

впливали на загальну оцінку якості праці студента та знижували її науковий рівень. Як зазначив архієпископ, твір написаний не за планом академічного дослідження, а скоріше за прийомами публіцистичної статті, де весь матеріал мав публіцистичний характер. Внаслідок читання цієї праці в нього створилося враження простого нарису, складеного чітко, ясно та послідовно. Тема літературної суперечки, яка є центральною в дослідженні, мала здебільшого літературний характер і представлена в обсязі, що для кандидатської роботи є недостатнім – лише 119 сторінок⁴³.

Незважаючи на наявність «богословського елемента», який, однак, мав чітко виражений популярний характер, архієрей зауважив, що читання такого твору створювало враження «не богословської вдумливості, а богословського резонерства»⁴⁴. Особливу увагу архієпископ Василь (Богдашевський) звернув на недостатнє розуміння твердження автора щодо того, що на початку християнства політико-економічні відносини були сприятливі для його поширення. Він зауважив, що, якщо в цьому контексті простежуються погляди Енгельса та Каутського про римський пауперизм⁴⁵, то такі погляди є абсолютно невірними. Крім того, архієпископ звернув увагу на деякі висловлювання автора, які, на його думку, не тільки є недоцільними, а й свідчать про відсутність належної наукової обережності у формулюваннях. Владика Василь зауважив, що так богослови не повинні висловлюватися і подібної богословської вульгарності слід уникати в наукових працях⁴⁶. Він відзначив, що поставлене питання автор вирішив ще на початку твору, що, на його думку, вплинуло на подальший виклад праці. Згідно з рецензією архієпископа, подальше читання твору знижувало інтерес до нього⁴⁷. Попри це, він зауважив, що загалом твір відповідає вимогам, що дозволяє визнати його задовільним для присудження автору ступеня кандидата богослов'я⁴⁸.

На доволі високому рівні був оцінений твір студента КДА Павла Степанова на тему: «О значении догматического элемента в христианском учении»⁴⁹. У відгуку на твір архієрей позитивно відзначив той факт, що автор пояснив значення догматичного елемента в християнстві переважно негативним шляхом, тобто шляхом аналізу так званого адогматизму⁵⁰ як західного, так і російського⁵¹. Владика Василь схвально оцінюючи автора зазначив, що на кожній сторінці твору відчувалося, що автор глибоко усвідомлює те, що він пише. Вибрана автором точка зору у праці, на його думку, суворо витримана і характеризується послідовністю та вірністю. Він зауважив, що для висвітлення майже

⁴³ Ibid. С. 449.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Масове злидарство трудящих мас в умовах класового суспільства.

⁴⁶ Богдашевский Д. О сочинении студента Александра Попова... С. 449.

⁴⁷ Ibid. С. 450.

⁴⁸ Ibid. С. 452.

⁴⁹ Богдашевский Д. О сочинении студента Павла Степанова на тему: «О значении догматического элемента в христианском учении». Труды КДА. 1906. № 12. Приложение. Извлечение из протоколов Совета КДА. 28. а). С. 482–485.

⁵⁰ Вчення про непізнаваність основних істин християнської віри, про недостатність будь-яких понять для досягнення дійсності.

⁵¹ Богдашевский Д. О сочинении студента Павла Степанова на тему: «О значении догматического элемента в христианском учении». Труды КДА. 1906. № 12. Приложение. Извлечение из протоколов Совета КДА. 28. а). С. 482.

кожного питання, яке розглядалося у творі, автору доводилося збирати великий обсяг матеріалу, незважаючи на достатню кількість існуючих праць із цієї тематики⁵².

Серед позитивних сторін твору архієпископ виділив виклад матеріалу в легкому та вільному стилі, що робило текст доступним і зрозумілим. Водночас він підкреслив необхідність дотримання норм наукового стилю при написанні подібних праць. Він зазначив, що у висловлюваннях автора помітна тенденція до публіцистичного або гомілетичного характеру, що не завжди відповідає вимогам академічного викладу⁵³. У підсумку архієпископ оцінив роботу як ґрунтовну і, попри незначні недоліки, висловився за присудження автору ступеня кандидата богослов'я⁵⁴.

Серед поданих на розгляд творів іноді зустрічалися праці колишніх випускників духовної академії, які, здобувши ступінь кандидата богослов'я, прагнули, працюючи в інших духовних навчальних закладах, здобути ступінь магістра. Яскравим прикладом цього є відгук архієпископа Василя (Богдашевського) на твір кандидата богослов'я, викладача Новгородської духовної семінарії Дмитра Знаменського на тему: «Учение св. апостола Иоанна Богослова в четвертом Евангелии о Лице Иисуса Христа», поданий на здобуття ступеня магістра богослов'я⁵⁵. Варто зазначити, що до таких творів висувалися значно вищі вимоги, оскільки вони повинні були відповідати більш високим академічним стандартам. Ця робота є вдосконаленою версією його кандидатського твору, який, як зазначено в «Отчете о состоянии Киевской Духовной Академии за 1904-1905 учебный год»⁵⁶, автору було дозволено переробити для здобуття ступеня магістра⁵⁷.

Відзначаючи сильні сторони роботи, архієпископ зауважив на якісному розкритті автором вчення євангеліста Іоанна Богослова про Логос завдяки детальному екзегетичному аналізу прологу Євангелія. Як зазначив архієрей, цей аналіз супроводжувався слушними науковими екскурсами, хоча й у дещо надмірному обсязі, а також з'ясування найменувань Христа у четвертому Євангелії, таких як «Істина», «Життя» та «Світло». Владика Василь зазначив, що значний обсяг матеріалу він читав з великим інтересом, оскільки автор здійснив доволі вдалу спробу богословсько-філософського тлумачення євангельського вчення про Логос. У цьому тлумаченні він показав, що лише це вчення здатне задовольнити як релігійне почуття людини, так і її прагнення до побудови цілісної системи спіритуалістично-теїстичного світогляду⁵⁸. Серед позитивних моментів архієпископ виокремив одне зі значних досягнень автора, яке полягало в тому, що, незважаючи на всі труднощі у викладенні матеріалу, він суворо дотримався у творі православної точки зору й не зійшов зі своєї твердої позиції⁵⁹. Разом із позитивною оцінкою архієрей зауважив, що

⁵² Ibid. С. 484.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibid. С. 485.

⁵⁵ Отзывы о рукописном сочинении кандидата богословия Дмитрия Знаменского, под заглавием: «Учение св. апостола Иоанна Богослова в четвертом евангелии о Лице Иисуса Христа». *Труды КДА*. 1907. № 6. Приложение. Извлечение из протоколов Совета КДА. 1907. 12 марта. IV. а) Д. Богдашевский. С. 323-328.

⁵⁶ Отчет о состоянии Киевской Духовной Академии за 1904-1905 учебный год. *Труды КДА*. 1905. № 11. С. 309-367.

⁵⁷ Ibid. С. 328.

⁵⁸ Отзывы о рукописном сочинении кандидата богословия Дмитрия Знаменского... С. 324.

⁵⁹ Ibid. С. 328.

предмет першої і другої частин настільки близькі між собою, фактично тотожні, що їх неможливо чітко розмежувати, через що автор неодноразово повторюється у своїх висловлюваннях. Крім того, він звернув увагу на те, що, незважаючи на якісне пояснення автором так званих «принизливих» висловлювань про Христа у контексті з'ясування суті теорії кенотизму, на яких вона ґрунтується, його критика цього явища виглядала надмірно навмисною. Він зазначив, що така критика може бути переконливою для віруючої людини, але не для раціоналістів, які потребують інших аргументів, а не посилення на отців Церкви⁶⁰.

Одним із недоліків, на які він звернув увагу, була надмірна періодичність мовлення. Зокрема, автор занадто часто вживав слово «проте» та словосполучення «в метафізичному сенсі», яке, на думку архієпископа, варто було замінити на «в історичному сенсі». Така повторюваність, за його оцінкою, робила твір надокучливим і ускладнювала його сприйняття⁶¹. Зауваживши, що твір, хоча й не має видатних переваг, є серйозною працею, написаною спокійним і рівним тоном зі знанням справи, архієпископ Василь висловився за присудження Дмитру Знаменському ступеня магістра богослов'я⁶².

Вартий уваги процес подання твору на здобуття ступеня магістра богослов'я викладача Чернігівської духовної семінарії, кандидата богослов'я Сергія Савинського. Твір, поданий на здобуття ступеня магістра богослов'я, був рецензований і повернутий автору для доопрацювання відповідно до зауважень обох рецензентів⁶³. Після доопрацювання тексту Сергій Савинський подав остаточний друкований варіант твору на тему: «Эсхатологическая беседа Христа Спасителя (о последних судьбах мира). Мф. 24, 1-51. Марк. 13, 1-37. Лук. 21, 5-36. Опыт исагогико-екзегетического исследования», на який отримав позитивний відгук архієпископа Василя⁶⁴.

У відгуку він зауважив, що цитування у творі загалом здійснене доволі точно, хоча траплялися окремі випадки неточностей, серед яких відсутність назв праць Шенкеля, Баура, Шлеєрмахера та Газе, на які автор посилається у своєму дослідженні. Наведена рецензентом у відгуку нова вдосконалена структура твору, на його думку, сприяла б більш ґрунтовному викладу матеріалу⁶⁵. Окрім цього, до сильних сторін твору архієпископ Василь відніс ясність і точність викладу екзегетичної частини, яка, за його словами, містила значну кількість історичних і психологічних зауважень⁶⁶. Владика Василь відзначив, що автор доклав значних зусиль для встановлення розмежування есхатологічної бесіди, наголошуючи на важливості цього питання в дослідженні⁶⁷. Він також зауважив, що, попри

⁶⁰ Отзывы о рукописном сочинении кандидата богословия Димитрия Знаменского... С. 327.

⁶¹ Ibid. С. 328.

⁶² Ibidem.

⁶³ Отчет о состоянии Киевской Духовной Академии за 1904-1905 учебный год. Труды КДА. 1905. № 11. С. 328.

⁶⁴ Богдасьевский Д. О сочинении преподавателя Черниговской духовной семинарии, кандидата богословия Сергея Савинского под заглавием: «Эсхатологическая беседа Христа Спасителя» (о последних судьбах мира) (Мф. 24, 1-51. Марк. 13, 1-37. Лук. 21, 5-36). Опыт исагогико-екзегетического исследования» (Киев, 1906). Труды КДА. 1907. № 6. Приложение. Извлечение из протоколов Совета КДА. 1907. 11 мая. VII. Отзывы о сочинениях, представленных на соискание степени магистра богословия. 2. а). С. 358-363.

⁶⁵ Ibid. С. 360.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ Ibid. С. 361.

наявні недоліки, праця Сергія Савинського є ґрунтовною та добре продуманою, а сам автор продемонстрував широку обізнаність з німецькою літературою з відповідної тематики⁶⁸. Окремо архієрей звернув увагу на те, що автор взяв до уваги зауваження рецензентів щодо його рукописного твору, що дало змогу значно покращити остаточний варіант роботи як у змістовому, так і в стилістичному аспектах, що знайшло своє відображення у підсумковому друкованому варіанті⁶⁹.

У висновку він зазначив, що предмет, обраний автором, є досить складним, особливо в ісагогічній частині. Водночас він підкреслив, що автору вдалося успішно подолати ці труднощі, не поступившись західним раціоналістам у жодному з питань і залишаючись на суворо православній позиції⁷⁰. Вказані вище позитивні зауваження свідчать про намір архієрея підтримати присудження Сергію Савинському присудження ступеня магістра богослов'я.

До розгляду слід запропонувати відгук архієпископа Василя (Богдашевського) на твір студента Київської духовної академії, священника Олександра Ходзицького на тему: «Проф. П.Д. Юркевич, как религиозный мыслитель», поданий на здобуття ступеня кандидата богослов'я⁷¹. У відгуку на твір містяться як позитивні, так і серйозні критичні зауваження, зокрема стосовно порушення автором правил академічної доброчесності. Архієпископ Василь високо оцінив зміст першої глави відповідного наукового дослідження. Він позитивно відзначив ґрунтовну роботу автора над матеріалом, що включала використання друкованих та рукописних джерел, зокрема щоденника професора Памфіла Даниловича Юркевича. На його думку, постать П. Юркевича представлена у дослідженні чітко, рельєфно та з виразною симпатією до нього як філософа-ідеаліста⁷². Архієрей зауважив, що окрему зацікавленість викликало висвітлення теоретичних занять професора П. Юркевича спіритизмом. Крім того, його біографія, представлена студентом, подана в межах, необхідних для розкриття змісту першої глави⁷³. Щодо другої глави він зауважив, що автору доцільніше було б зосередитися на викладі суті релігійно-філософського світогляду професора П. Юркевича, з'ясувавши його походження та значення, тоді як він обмежився лише розширенням концепції твору.

У процесі рецензування твору він звернув увагу на текстуальні запозичення, зокрема на фрагменти, які, на його думку, були перефразовані священником Олександром Ходзицьким із праці професора П. Юркевича без належного посилання на першоджерело. Значна кількість таких запозичень була виявлена у другій главі. Для підтвердження своїх

⁶⁸ Ibid. С. 363.

⁶⁹ Богдашевский Д. О сочинении преподавателя Черниговской духовной семинарии, кандидата богословия Сергея Савинского под заглавием: «Эсхатологическая беседа Христа Спасителя» (о последних судьбах мира) (Мф. 24, 1-51. Марк. 13, 1-37. Лук. 21, 5-36). Опыт исагогико-екзегетического исследования» (Киев, 1906). Труды КДА. 1907. № 6. Приложение. Извлечение из протоколов Совета КДА. 1907. 11 мая. VII. Отзывы о сочинениях, представленных на соискание степени магистра богословия. 2. а). С. 363.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Богдашевский Д. О сочинении священника Александра Ходзицкого на тему: [«Проф. П. Д. Юркевич, как религиозный мыслитель»]. Труды КДА. 1911. № 1. Приложение. Извлечение из протоколов Совета КДА. 44. б). С. 593-599. (Продолжение. Начало: 1910. № 12. Приложение. Извлечение из протоколов Совета КДА. С. 589-592).

⁷² Ibid. С. 593.

⁷³ Ibid. С. 594.

зауважень архієпископ Василь навів паралельні місця з обох текстів, що дозволяє здійснити аналіз характеру та обсягу текстуальних запозичень. Для більш чіткого розуміння, доцільно продемонструвати декілька прикладів паралельних фрагментів, зазначених у Таблиці 1, які ілюструють схожість між формулюваннями у працях професора П.Д. Юркевича та священника Олександра Ходзицького.

Таблиця 1. Частина порівняльної таблиці архієпископа Василя (Богдашевського) для зіставлення оригінальних текстів праці проф. П.Д. Юркевича із запозиченими фрагментами в матеріалах твору священника Олександра Ходзицького.

Оригінальні тексти із праці проф. П.Д. Юркевича	Текстуальні запозичення в творі священника Олександра Ходзицького
«Можливо, при цьому відкриється, що біблійний погляд не такий байдужий для інтересів нашого знання, щоб ми могли під час вивчення душі залишати його без уваги» (<i>Сердце и его значение в духовной жизни человека по учению Слова Божия, Труды Киевской духовной академии</i> , 1860, кн. 1, стор. 73)».	«Цей біблійний погляд не такий байдужий для інтересів знання, щоб можна було, під час вивчення душі, залишати його поза увагою» (стор. 170)» ⁷⁴ .
«На підставі безсумнівних фізіологічних фактів, які ми вкажемо нижче, психологія вчить, що голова або головний мозок із нервами, які йдуть до нього, слугує необхідним тілесним органом душі для утворення уявлень і думок із вражень зовнішнього світу» (стор. 74)».	«На підставі безсумнівних фактів фізіології психологія вчить, що голова або головний мозок із нервами, що йдуть до нього, є необхідний і безпосередній орган душі для утворення із вражень зовнішнього світу уявлень і думок» (170–171)» ⁷⁵ .
«З цим безперечно істинним вченням про тілесний орган душевних явищ довго був сполучений у психології особливий погляд на істоту людської душі» (Ibid. 74)».	«У зв'язку з цим безперечно істинним поглядом на значення головного мозку для пізнавальної діяльності людини в психології довго панував особливий погляд на істоту душі» (стор. 171)» ⁷⁶ .

Наведені в таблиці текстуальні запозичення яскраво демонструють порушення принципів академічної доброчесності. Архієрей зазначив, що не можна вважати компіляцію окремих матеріалів статей науковозначущим доробком. З докором він зауважив у своєму відгуку на відсутність самостійності при написанні твору священником

⁷⁴ Богдашевский Д. О сочинении священника Александра Ходзицкого на тему: [«Проф. П.Д. Юркевич, как религиозный мыслитель»]. *Труды КДА*. 1911. № 1. Приложение. Извлечение из протоколов Совета КДА. 44. 6). С. 595.

⁷⁵ Ibid. С. 596.

⁷⁶ Ibidem.

Олександром Ходзицьким. Він зазначив, що, не дивлячись на те, що автор, за його ж словами, планував викладати зміст статей проф. П. Юркевича власними словами, він їх механічно переписав, здійснивши лише окремі скорочення, перестановки та зміни⁷⁷. Архієпископ Василь зауважив, що й у третій главі його сподівання не знайшли свого підтвердження. За його словами, він очікував, що в цій частині твору буде розкрито релігійно-філософський світогляд професора П. Юркевича на основі матеріалів, попередньо розглянутих автором у статтях. Однак, на його погляд, автор обмежився лише переписуванням окремих частин рукопису під назвою «Метафізика»⁷⁸. Водночас він зазначив, що виклад змісту цього рукопису автор здійснив більш самостійно, ніж виклад статей.

У висновку він підкреслив, що загалом складно висловлювати остаточні судження щодо робіт подібного характеру. За його словами, перша глава вирізняється якісним викладом матеріалу, а бібліографічні довідки виконані з належною ретельністю. Водночас методи та прийоми, використані у процесі написання твору, викликають певні зауваження. Попри це, архієпископ Василь визнав твір задовільним для здобуття священником Олександром Ходзицьким ступеня кандидата богослов'я⁷⁹. Отже, наявність такого масиву текстуальних запозичень та копії текстів з різних праць, не висвітлена в повній мірі тема твору не зашкодили йому отримати позитивну рецензію архієпископа Василя (Богдашевського). Цілком ймовірно, що якість розкриття досліджуваної тематики студентом мала в його оцінці більшу вагу, ніж виявлена ним в праці значна кількість текстуальних запозичень.

Висновки. Таким чином, результати цієї наукової розвідки показали, що архієпископ Василь (Богдашевський) високо цінував в творах здобувачів наукових ступенів кандидата та магістра богослов'я вміння якісно поєднувати науковий стиль написання і церковно-історичні та богословські науки. У своїх відгуках він максимально зосереджував свою увагу на якість викладу матеріалу, самостійність аналізу, обґрунтованість та ретельність у використанні джерел, глибину наукового аналізу та структурованість викладу, правильність тлумачення текстів Святого Письма та богословських дефініцій, а також православну спрямованість досліджень. Він вміло поєднував висвітлення сильних та слабких сторін твору, де часто вказував на теоретично можливі шляхи їх вирішення. У його відгуках завжди позитивно оцінювалося використання автором праць і статей вітчизняних та зарубіжних авторів, а також вміння здійснювати синтез отриманої інформації з метою найбільш ґрунтового розкриття досліджуваної тематики.

Вимогливість до якості творів виявлялася і у перевірці архієпископом на предмет самостійності написання твору та дотримання академічної доброчесності здобувачами наукових ступенів кандидата та магістра богослов'я. Для архієрея не складало труднощів перечитувати великі обсяги праць, на які посилався автор твору, визначати праці та окремі запозичені фрагменти з них, на які було відсутнє належне посилання. Це здійснювалося з метою звірення оригінальних текстів, а також способу та стилю їх викладення автором. Висвітлення в декількох відгуках фактів наявності запозичених текстів свідчить про якісну

⁷⁷ Ibid. С. 595.

⁷⁸ Ibid. С. 598.

⁷⁹ Ibid. С. 599.

фахову підготовку самого рецензента та його скрупульозність при опрацюванні текстів творів. Виявлені ним факти порушення академічної доброчесності мали різні наслідки для осіб, що подали такі твори на рецензування. Сказане вище дає підстави стверджувати, що архієпископ Василь (Богдасhevський) підходив до рецензування творів ґрунтовно, ставлячи за мету не лише оцінити роботи здобувачів наукових ступенів кандидата та магістра богослов'я, а й сприяти розвитку в них науково-дослідницьких якостей, необхідних для того, щоб вони стали висококваліфікованими церковними дослідниками та богословами.

Vladyslav Yashyn

Views of Archbishop Vasyl (Bogdashevskyi) on the writing culture and academic integrity at the Kyiv Theological Academy: experience and practice

Abstract: Considerable attention was paid to the creative approach of students and their independent performance of qualification works at the Kyiv Theological Academy, as well as at every spiritual or secular institution of higher education of that time. It is possible to trace the peculiarities of reviewing such works thanks to the published in the academic journal 'Trudy KDA' ('The Works of the Kyiv Theological Academy') feedback of Archbishop Vasyl (Bogdashevskyi) on qualification papers of the students of this Academy or its graduates who, working in various spiritual educational institutions and having a candidate of theology degree, sought to improve their qualifications and obtain a master's degree in theology. The main idea of the article is to study the view of Archbishop Vasyl (Bogdashevskyi) on the writing culture and maintaining academic integrity at the Kyiv Theological Academy through the prism of the analysis of his feedback on the works of those obtaining scientific and theological degrees.

The article pays considerable attention to the main aspects of the Archbishop's comments in which he noted the strengths and weaknesses of the study, the students' use of scientific methods, correct stylistic design, characterized the features of scientific novelty in the works, importance of the obtained results for the church sciences, pointed at the possible ways of solving problematic issues. That fact should be taken into account that the archbishop carefully studied the works reviewed by him and checked them for violations of academic integrity. The results of this study showed that the facts of the violation were repeatedly discovered by him and this had various consequences for theological degree holders.

On the example of the analysis of the Archbishop's feedback that fact can be traced that such a clear policy of the Academy stimulated the development of a culture of academic writing among students, contributed to increasing the level of their research skills and ensured the formation of ethical standards of academic integrity.

The above gives reason to claim a serious approach regarding the review of works by the Archbishop Vasyl (Bogdashevskyi) where, first of all, he aimed to teach those who obtained scientific and theological degrees reviewing their works and to educate in them those scientific and research qualities, provided they acquire them, they could become highly qualified church researchers and theologians.

Keywords: Kyiv Theological Academy, Archbishop Vasyl (Bogdashevskyi), theologian, scientific research, writing culture, academic integrity, plagiarism